
ІНСТИТУТ ФІЛОСОФСЬКОЇ ОСВІТИ І НАУКИ

УДК 159.923.2 – 057.87

Алієва Е. Ю.

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТІВ ЗДАТНОСТІ ДО САМОСТІЙНОГО ЖИТТЄВОГО ВИБОРУ

В психології проблема вивчення здатності до самостійного життєвого вибору представлена у вигляді дослідження сутності здійснення життєвого вибору, його психологічних особливостей, структурних компонентів тощо та майже не розкриває можливості її формування впродовж життя особистості, зокрема, у студентському віці. На нашу думку, здатність особистості до самостійного життєвого вибору можливо формувати через сукупність соціальних та психологічних чинників, що впливають на її вчасне виникнення та інтенсивний розвиток. Поняття “здатність до самостійного життєвого вибору” включає в себе феномени самостійності та життєвого вибору, а значить, теоретичний аналіз передумов їх виникнення та розвитку допоможе нам розібратися та виокремити соціальні та психологічні чинники предмету нашого дослідження.

Зарубіжні та вітчизняні вчені (Н. А. Васильєва, М. Папуш, Т. М. Титаренко) приділяють велику увагу вивченню чинників реалізації життєвого вибору. Так, наприклад, Н. А. Васильєва виокремлює такі детермінанти реалізації вибору: об'єктивні (ситуаційні: нормативні, політичні, економічні, культурні); суб'єктивні (особистісні); суб'єкт-суб'єктні; матеріальні. Найбільш значущими, на її думку, є об'єктивні (соціальні) та суб'єктивні (психологічні) чинники реалізації вибору.

Спираючись на аналіз психологічної літератури з проблеми життєвого вибору (К. О. Абульханова-Славська, А. Адлер, А. Бандура, Ш. Бюлер, А. Блатнер, Ф. Є. Василюк, Р. Мей, В. А. Роменець, В. О. Татенко, Т. М. Титаренко, В. Франкл, З. Фрейд, Е. Фром, К. Г. Юнг, І. Ялом), нами був зроблений узагальнений висновок про те, що здатність до життєвого вибору обумовлюється такими психологічними чинниками, як: розвинене творче мислення; високий рівень розвитку рефлексії; незалежність; зрілість; адаптованість; здатність до ризику; цілеспрямованість; організованість; високий рівень розвитку вольової активності.

Що стосується самостійності, то, на думку З. В. Гуріної, вона в дитині запрограмована і в певному віці проявляється сама собою. Самостійність передбачає готовність до подолання труднощів, почуття відповідальності, прагнення до самоствердження, адекватний рівень домагань, впевненість у своїх силах, яка є серйозним стимулом для розвитку внутрішніх сил та умінь діяльності, ініціативну активність, незалежність від дорослого, оптимістичне ставлення до труднощів. Всі ці складові самостійності, виступаючи в більшості випадків психологічними чинниками її формування, обов'язково піддаються постійному впливові та управлінню з боку дорослих, зовнішнього середовища, найближчого мікросоціуму, тобто соціально обумовлюються. Серед соціальних чинників, які активно впливають на формування самостійності дитини, можна виокремити не тільки вплив сім'ї, а й вплив навчально-виховних закладів, зокрема, безпосереднього спілкування педагогічного колективу з дітьми, соціальних та економічних чинників суспільства тощо. Таким чином, орієнтація батьків у сім'ї та інших соціальних інститутів (навчально-виховних закладів) на підтримку самостійності, автономності дітей сприяє швидкому та продуктивному формуванню здатності до самостійного життєвого вибору.

Отже, спираючись на структуру самостійності, запропоновану Д. А. Цирінг [3], і аналіз досліджень проблеми чинників самостійності та здійснення життєвого вибору, нами була розроблена структура здатності до самостійного життєвого вибору, яка складається з 4 компонентів, зокрема, когнітивного, мотиваційно-вольового, емоційного та поведінкового, кожний з яких характеризується певними проявами. Слід зазначити, що багато структурних компонентів здійснення життєвого вибору та самостійності співпадають, що свідчить про доцільність виокремлення такого психологічного феномену як здатність до самостійного життєвого вибору.

Отже, здатність до самостійного життєвого вибору характеризується:

– когнітивними проявами особистості, тобто високими показниками креативності для можливості знаходити різні варіанти вирішення складних ситуацій, рефлексією для ретельного аналізу інформації та

власних виборів;

– мотиваційно-вольовими проявами (інтернальним локусом контролю для відчуття сили та влади над зовнішніми обставинами, переважанням мотивації досягнень над мотивацією уникнення невдач для подолання конформності та максимального вираження власного Я, наявністю стійких ціннісних орієнтацій для впевненої позиції щодо різних життєвих ситуацій та високим рівнем саморегуляції для прояву таких характерних рис, як ініціативність, рішучість, сміливість, організованість, наполегливість, витримка, цілеспрямованість, відповідальність тощо);

– емоційними проявами (емоційною стійкістю для раціонального прийняття рішення, високою самооцінкою для віри у власні сили, низькими показниками тривожності та фрустрованості для зменшення хвилювання при здійсненні вибору та ефективного подолання стресових ситуацій);

– поведінковими проявами, як наслідком впливу вище вказаних характеристик особистості (активністю та незалежністю для спроможності обирати власний шлях, спонтанністю для вільного вибору, швидкого реагування на складні ситуації та пристосування до них, легкістю у спілкуванні для адекватного самовираження, здатністю до ризику для відсутності хвилювання щодо застосування неординарних способів вирішення ситуації, самоактуалізованістю для максимальної реалізації власної особистості).

Виходячи з вище сказаного, ми можемо сказати, що під здатністю до самостійного життєвого вибору ми розуміємо інтегровану властивість особистості, яка має багатоконпонентну структуру та характеризується поєднанням специфічних когнітивних, мотиваційно-вольових, емоційних, поведінкових проявів особистості, спрямованих на активне перетворення дійсності та управління особистою життєдіяльністю на основі власних ціннісних орієнтацій. На наш погляд, вище вказані особистісні прояви можуть виступати психологічними чинниками формування здатності до самостійного життєвого вибору (когнітивними, мотиваційно-вольовими, емоційними, поведінковими), що вимагає додаткового експериментального дослідження.

Спираючись на структуру здатності до самостійного життєвого вибору нами були виокремлені основні, на нашу думку, психологічні чинники формування здатності до самостійного життєвого вибору (когнітивні, мотиваційно-вольові, емоційні, поведінкові), зокрема, креативність, рефлексивність, інтернальний локус контролю, мотивація досягнень над мотивацією уникнення невдач, високий рівень саморегуляції, впевненість в собі, низькі показники тривожності та фрустрованості, активність, незалежність, самоактуалізованість, здатність до ризику, вплив яких необхідно довести експериментальним шляхом у нашому констатувальному дослідженні.

Для реалізації даного завдання нами був підготовлений спеціальний комплекс діагностичних методик, спрямований на вивчення впливу виокремлених нами вище психологічних чинників формування у студентів здатності до самостійного життєвого вибору. Серед них: методика “Виявлення стилю саморегуляції діяльності” Г. С. Пригіна; методика вивчення мотивації успіху і страху невдачі А. А. Реана; тест “Самооцінка психічних станів” Г. Айзенка дозволяє оцінити рівень тривожності та фрустрованості; методика діагностики рівня соціальної фрустрованості Л. І. Васермана; методика А. В. Лазукіна (адаптація Н. Ф. Каліна (САМОАЛ)); методика “Особистісний диференціал” модифікований Д. А. Богдановою, С. Т. Пороховою; методика виміру рівня тривожності Дж. Тейлор, адаптована Т. А. Немчиновим; методика Є. Є. Тунік; методика “Прогноз”; опитувальник “Рівень суб’єктивного контролю” Дж. Роттера.

Отже, застосування вище описаних методик, дозволить довести припущення нашого констатувального експерименту про те, що здатність студентів до самостійного життєвого вибору зумовлюється сукупністю психологічних чинників (когнітивних, мотиваційно-вольових, емоційних, поведінкових).

Використана література:

1. Пригин Г. С. Психология самостоятельности / Г. С. Пригин. – Ижевск, Набережные Челны : Изд-во Института управления, 2009. – 408 с.
2. Райгородский Д. Я. Психодиагностика персонала. Методика и тесты : учебное пособие для факультетов : психологических, экономических и менеджмента : в 2 т. – Т. 1. / Д. Я. Райгородский. – Самара : Издательский Дом “Бахрах-М”, 2007. – 440 с.
3. Циринг Д. А. Самостоятельность и беспомощность у студентов высших учебных заведений / Д. А. Циринг // Высшее образование сегодня. – 2008. – № 6. – С. 48-50.

Аннотація

В статті розглядається структура здатності людини до самостійного життєвого вибору, що складається з чотирьох компонентів (когнітивного, мотиваційно-вольового, емоційного та поведінкового), вивчаються психологічні фактори формування даної здатності у студентів, а також обґрунтовується вибір комплексу діагностичних методик для їх вивчення.

Annotation

This article discusses the structure of the individual's ability to self-life choice, consisting of four components (cognitive, motivational and volitional, emotional and behavioral), examines the psychological factors of this ability in students, as well as the complex is justified selection of diagnostic techniques for their study.